

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)

Janzen, J.W.P.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janzen, J. W. P. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

6 Over Amstel en IJ II Intermezzo III

De opbloei van Amsterdam in het laatste kwart van de 19de eeuw is talloze malen beschreven. Maar beschrijvingen zo kernachtig als die van Herman Gorter en zo beeldend als die van Aegidius Timmerman zijn er maar er weinig.

Herman Gorter, dichter, Tachtiger maar vooral radicaal-socialist, beschreef de opkomst van Amsterdam vanuit zijn marxistische visie:

Eindelijk, na 1870, werd Holland bereikt door den grooten negentiende-eeuwschen stroom, die over alle landen gaat [...]. Dat hebben wij hier in Amsterdam voor onze oogen gezien, die groote verandering, en wij hebben ze in ons hart meegevoeld. [...] Wij hebben gezien, hoe geheel Amsterdam zich hervormde van een 17de en 18de eeuwsche stad, met haar hoeken en grachten en straatjes van klein handwerk, tot een stad van magazijnen en groot-handwerk en fabriek. Wij hebben de groote economische verandering gezien in middelen en verkeer. Wij hebben het groot-kapitaal zien neerstrijken in de stad, en de buitenwijken zien groeien met hun honderdduizenden proletariërs. [...] Wij waren zeer jonge kinderen, terwijl dat gaande was, met oogen zoo gevoelig als water. Er ging geen enkel oogenblik voorbij, dat niet iets van die nieuwe krachten in ons plantte. [...] Al onze zinnen, ons hart, ons hoofd, onze handen, ons geslacht werden er door geraakt.³⁴⁹

Het is 1898 wanneer Gorter dat aan het papier toevertrouwt. Timmerman keek dertig jaar later terug op de snel veranderende wereld:

Het is verwonderlijk, hoe snel Amsterdam tusschen 1870 en 1880 veranderd is. Het had zich de slaap uit de oogen gewreven. Er was een Rijksmuseum en een nieuw station gereed of in wording. Er reden vier trams, met Ardenner paarden bespannen van den Dam af, vrij regelmatig, stopten nog wel eens als mevrouw in de PeeCee van haar bovenverdieping wenkte, dat zij bezig was de spelden in haar hoed vast te steken en wachtten tot zij klaar en beneden was gekomen, maar ze reden dan toch af op een kloksignaal uit de onderwereld. Op het klinken van dat elektrische belletje stonden altijd een paar jongens en buiten-menschen te wachten. Er zaten om 'Naatje' niet zooveel balikluivers meer als vroeger de verhooging met hun pruimen te betijgeren, zij verkochten ook wel kranten, bretels, kammen, lucifers, en planeten uit een glaasje, peren en mandarijnen. Wij hadden nog geen bananen. De "aanzichtkaarten" werden geschapen en vermenigvuldigden zich. Er kwamen een *Panopticum*, een *Panorama* en verschillende zomertheaters. Beroemde zangers en zangeressen gaven concerten, vooral in *Het Park* in de Plantage. Monbelli, Zelia Trebelli, Kristina Nilsson, Faure, de bas Formes, de contra-bassist Bottesini, de violist Wieniawski, die altijd op het laatste moment onvindbaar en ontoonbaar was, vooral als hij zijn honorarium vooraf had ontvangen, tot wanhoop van den orchest-dirigent, die hem wankelend op het podium bracht, als hij hem eindelijk in de een of andere

³⁴⁹ Gorter 1949, p. 49-51. Hier geciteerd uit: Bakker 2000, p. 113.

lugubere gelegenheid had opgedoken. Doch als hij dan maar spoedig zijn geliefde Stradivarius in zijn arm had liggen, speelde hij nooit schoner en gevoeliger!... Ook op straat hoorde men andere geluiden. De arbeider begon langzamerhand te begrijpen, dat hij niet alleen maar een 'wérkman' was. De Maandag-houderij verminderde, de geheel-onthouding werd geboren. Ook kwamen er kleine oproertjes. Er werd op Oranjefeesten o.a. ook gezongen: 'Weg met die Socialen.' De orgels kregen bepaalde dagen om op te spelen. De ezelinnen-kudden, de Koemannen en het laatste sleedje verdwenen. De ezelinnen, meestal begeleid door hun veulentjes - allerliefst -, die de lactaire tekortkomingen van jeugdige moeders door hun eigen voorraad moesten corrigeren, raakten in discrediet, toen men ontdekte, dat de melk werd verdund uit de binnenzak van hun baas door middel van een gummislangetje en een platte flesch. De Koemannen, die aan een prachtig groen en met glanzend koper-beslagen juk mandjes droegen, gevuld met room-kaasjes in hartenvorm en kannetjes room, stierven uit. Het laatste sleedje verhuisde naar het Rijksmuseum.³⁵⁰

---

³⁵⁰ Timmerman 1929, p. 544. Een orgeade is een amandeldrank. Zelia Trebelli-Bettini (1838-1892) was een Franse operazangeres. Christina Nilsson, Countess de Casa Miranda (1843-1921) was een Zweedse sopraan. Gabriel Urbain Fauré (1845-1924) was een van de bekendste Franse componisten van zijn generatie. Giovanni Bottesini (1821-1889) was een Italiaanse componist en een virtuoos op de contrabas. Henryk Wieniawski (1835-1880) was een Poolse componist en violist. Marie (Madame) Monbelli (1843-19..) was een Spaanse sopraan. De bas Formes hebben wij niet kunnen traceren.